

BÓDYNÉ MÁRKUS ROZÁLIA

A klímaválság az újabb német gyermek- és ifjúsági irodalomban

1. A KLÍMAVÁLSÁG MINT PEDAGÓGIAI KIHÍVÁS

Világunkban a következő évtizedek során olyan mentális változások általánossá válására lesz szükség, melyek lehetővé teszik, hogy a fogyasztói társadalmak működésmódját súlyos társadalmi megrázkódtatások nélkül fenntartható életformák váltsák fel. A változások szükségességét ahhoz, hogy, amennyire lehet, növekedjen a hajlandóság az aktív és önkéntes életformaváltás iránt. De szükségessé azért is, mert előbb-utóbb külső kényszerek is befolyásolják majd az életünket. A források kimerülésével a társadalmak rákényszerülnek majd az olyan természeti kincsekhez való hozzáférés korlátozására (pl. energiahordozók, víz), amelyek rendelkezésre állása a Föld szerencsésebb részein ma természetesnek tűnik.

Ennek fényében kimondható: az önkéntes lemondásnak minél nagyobb mértékűnek kellene lennie ahhoz, hogy a kikényszerített lemondások minél kisebbek legyenek. A kikényszerített lemondások szükségszerűen társadalmi és politikai feszültséget keltenek. A társadalmi béke, amely Európában és Észak-Amerikában a második világháború óta összefonódott

az anyagi jólét növekedésével, könnyen felborulhat. A szűkös források elosztásáért folytatott harc hamar polgárháborús állapotba torkollhat.

A mai gyermekek szüleinek és pedagógusainak feladata volna, hogy olyan fiatalokat neveljenek, akik – velük karöltve – képesek megakadályozni az irodalmi és

filmes disztópiákban már évtizedek óta megjelenő, és az idő múlásával egyre valószínűbbnek tűnő pesszimista jóslatok beteljesedését. Amellett tehát, hogy segítik a gyermeke-

ket, hogy saját boldogulásukat megtalálják a változó társadalomban, arra is fel kell készíteni őket, hogy az anyagi jólétet tekintve az átlagos életszínvonal nem fog tovább növekedni, inkább a csökkenésére kell számítani.

A kihívás differenciált átélésében fontos szerepet játszhat a gyermek- és ifjúsági irodalom is. Ebben pedig fontos és önálló szerep juthat a *fikciós műfajoknak*. A fikciós irodalom olvasása, illetve olvastatása és tárgyalása az iskolákban nem pusztán egy tradicionális műveltségi kánon ismeretéről, irodalom- és művelődéstörténeti tudás elsajátításáról szól, hanem a személyiség formálásához járul hozzá¹. Éppen ezért kulcsszerepe lehet a környezeti nevelésben, a fenntartható fejlődés pedagógiai célkitűzéseinek megvalósításában is.

az önkéntes lemondásnak minél nagyobb mértékűnek kellene lennie

¹ Grimm, Sieglinde – Wanning, Berbeli (szerk.): Kulturökologie und Literaturdidaktik. Beiträge zur ökologischen Herausforderung in Literatur und Unterricht. V&R unipress, Göttingen, 2015.

Tény, hogy a környezeti válsággal kapcsolatban manapság bőven elegendő ismeret áll rendelkezésre minden korosztály számára. A környezeti problémákkal kapcsolatos objektív, ugyanakkor korosztálynak megfelelő ismeretközlést szolgálgják az iskolai tankönyvek vonatkozó részei és az ismeretterjesztő gyermek- és ifjúsági könyvek. A Fridays for Future mozgalom megjelenésével és az internet használatának elterjedésével valószínűleg kevés olyan fiatal van ma Európában, akihez az immár politikumként is jelen lévő környezeti válság híre ne jutott volna el. Az elegendő ismeret azonban nem elég. Ami problémát jelent – mégpedig mindannyiunk számára –, az az ismeretek kapcsolatba hozása a saját életünkkel, vagyis érzelmi viszonyulásainkkal összhangban álló egyéni magatartásformák kialakítása.²

A környezeti neveléssel kapcsolatban a szakemberek mindig hangsúlyozzák a tapasztalat fontosságát: több időt kell eltöltenünk a természetben, valamennyi érzékszervünkkel meg kell tapasztalnunk a természetet ahhoz, hogy annak értékét átérezzük. A gyerekeknél a primér tapasztalatok, a természetélmény hatását jól kiegészíthetik az irodalmi élmények, amelyek segíthetnek a saját (egyénenként más és más jellegű) tapasztalatokat kontextusba helyezni. Ebben a fikciós irodalomnak önálló szerep jut. Ezek az ismeretterjesztő

médiумoktól eltérő módon – az *átélés diszkurzusában* – helyezik kontextusba a gyermekek tapasztalatait.

Az alábbiakban a gyermek- és ifjúsági irodalom, azon belül is elsősorban a fikciós műfajok lehetőségeit vizsgálom a klímaváltságban való útkeresésben, újabb német irodalmi

művek ismertetésével és elemzésével.

2. A NÉMET GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGI IRODALOM³

A fenntartható fejlődés pedagógiája (Bildung für nachhaltige Entwicklung) Németországban éppúgy meghatározó szerepet játszik az iskolai tananyagok formálásában, mint Magyarországon. A zöld gondolat sok évtizedes jelenléte a német politikai életben, illetve a fenntartható életformákat kereső alternatív közösségek jelenléte a nyilvánosságban azt eredményezi, hogy a fenntartható fejlődés pedagógiája összességében mélyebben áthatja az iskolák életét, mint hazánkban, és több gyakorlati sikert könyvelhet el.

A gyermek-és ifjúsági irodalom piaca is jóval korábban felfigyelt a környezeti válsággal kapcsolatos olvasói igényekre, a művelődésügy intézményei pedig gondot fordítottak arra, hogy a témával kapcsolatos irodalmat feltérképezzék és sokaso-

² Bíró Zsuzsanna Hanna – Kluznsnik Réka – Orsovsky Gyöngyvér – Tóth Tamás: Greta Thunberg és társai: egy reményvesztett generáció? In: PedLabor: a közösségteremtő szakmai műhely. *Új Pedagógiai Szemle*, 2019/9-10, 182-185. o.; Ádám Ferencné – Boldis Anna Kornélia: A környező világ megismerésének módszerei. = http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_kornyezo_vilag_megismeresenek_modszerei/szakirodalom26.html

³ A német gyermek- és ifjúsági irodalom történetére és műfajaira nézve első sorban a következő művekre támaszkodom: Lange, Günter (szerk.): Taschenbuch der Kinder- und Jugendliteratur, 2 kötet. Schneider Verlag Hohengehren, Baltmannsweiler, 2000.; Wild, Reiner (szerk.): Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur. J. B. Metzler, Stuttgart – Weimar, 2008.; Isa Schikorsky: Schnellkurs Kinder- und Jugendliteratur. DuMont, Köln, 2003.; Winfried Kaminski: Einführung in die Kinder- und Jugendliteratur. Literarische Phantasie und gesellschaftliche Wirklichkeit. Juventa, Weihenim – München, 1998.

dását ösztönözzék. A Szövetségi Környezetvédelmi Hivatal (Umweltbundesamt) szakkönyvtára például külön gyűjti a környezetvédelemmel kapcsolatos gyermek- és ifjúsági irodalmat, és a vonatkozó új publikációk listáját évente nyilvánosságra hozza⁴. A Német Gyermek- és Ifjúsági Irodalmi Akadémia (Deutsche Akademie für Kinder- und Jugendliteratur, a továbbiakban: DAKJ) nevű közhasznú egyesület havonta ajánl egy sor olyan könyvet, amelyet az ökológiai problémák tárgyalása terén kiemelkedőnek talál⁵.

A gyermek- és ifjúsági irodalom mindig is erősebben hajlott arra, hogy az olvasók szemléletét, illetve magatartását formálni kívánja, mint a felnőtteknek szánt fikciós irodalom. Hiszen eredeti célkitűzését tekintve a felnőtt társadalom üzeneteit hivatott eljuttatni a felnövekvő nemzedékekhez. (Paradox módon még azokban az esetekben is ez történik, amikor az üzenet így szól: „Legyetek függetlenek, hallgassatok a saját érzéseitekre, ne hagyjátok magatokat a felnőttek által befolyásolni!”, ahogy ez például az 1960-as és '70-es évek

autoritásellenes német gyermek- és ifjúsági irodalmában jellemző volt.)⁶ Nem meglepő ezért az a német nyelvű irodalomban tapasztalható jelenség, hogy míg a felnőtteknek szóló fikciós irodalom viszonylag kevés hajlandóságot mutat arra, hogy az olvasókat a környezeti válság megoldására sarkallja⁷, addig a gyermek- és ifjúsági

irodalom körében az elmúlt évtizedek során számos olyan alkotás született, amely a természet- és környezetvédelmet állítja középpontba.⁸

A gyermek- és ifjúsági irodalmon belül ezen a ponton három különbségre kell figyelemmel lenni:

1. A gyermekirodalom és az ifjúsági irodalom sok tekintetben külön utakon jár. A gyermekirodalom jelentős részében a mai napig él az a hagyományos elvárás, hogy a gyermekeknek egészséges fejlődésükhöz védett térre van szükségük, nem szabad őket tehát túlságosan korán konfrontálni a társadalomban jelen lévő feszültségekkel. A „nehéz” témákat – halál, háború, és persze a környezeti válság *jóvátehetetlen* következményei is – vagy

⁴ Auswahlbibliografie. Aktuelle Umweltliteratur für Kinder und Jugendliche = https://www.umweltbundesamt.de/sites/default/files/medien/479/dokumente/auswahlbibliografie_umweltliteratur_fuer_kinder_und_jugendliche-2020-02_-_kurz.pdf

⁵ Klima-, Umwelt- & Natur-Buchtipps = <https://www.akademie-kjl.de/buch-app-empfehlungen/klima-umwelt-natur-buchtipps/>. A nyugat-német gyermek- és ifjúsági irodalmi díjak már az 1970-es években is ösztönözni igyekeztek a környezetszennyezést tematizáló műveket, lásd Betten, Lioba: Preise zur Kinder- und Jugendliteratur in vier Ländern. Eine Dokumentation der Jahre 1970-1980. Arbeitskreis für Jugendliteratur e. V., München, 1981. 28, 40. o.

⁶ Lange (szerk.) i. m. 1. kötet 122-126. o.

⁷ Sieglinde Geisel im Gespräch mit Andrea Gerk (2019.09.09): Der Klimawandel als Randthema in der deutschen Literatur. = https://www.deutschlandfunkkultur.de/climate-fiction-co-der-klimawandel-als-randthema-in-der.1270.de.html?dram:article_id=458378; Mehnert, Andrea – Andersen, Gregers (2013): Literatur und Klimawandel. Der Held und das Wetter = <https://www.goethe.de/de/kul/ges/20368911.html>

⁸ Gertraud Langer: Neue Umweltliteratur für Kinder. Darstellung und Interpretation. Profil, München, Wien, 2000.; Lange (szerk.) i. m. 727-745.; Mikota, Jana: Umweltschutz in der Kinderliteratur = <https://www.footnoters.de/umweltschutz-in-der-kinderliteratur>, Uő: Umweltschutz in der Kinderliteratur II = <https://www.footnoters.de/umweltschutz-in-der-kinderliteratur-ii>; Wanning, Berbeli – Stemann, Anna: Ökologie in der Kinder- und Jugendliteratur. In: *Dürbeck, Gabriele – Stobbe, Urte (szerk.)* 258-270. o.

nem kell témává tenni a gyermekirodalomban, vagy olyan módon, amely nem ró túl nagy terhet a gyermeki pszichére.⁹ Az ifjúsági irodalommal kapcsolatban, amely a 14, illetve egyre inkább már a 12 éves kor feletti olvasóknak is szól, mindig is kevésbé érvényesült ez a hozzáállás.

2. A gyermek- és ifjúsági irodalomban fontos szerepet játszanak az ismeretterjesztő műfajok. Az ide tartozó szövegeknek azonban csak a kisebb részét nevezhetjük tisztán nem-fikciós szövegnek. Elsősorban a gyermekirodalomra jellemző, hogy az ismeretközlést is előszeretettel keveri fikciós elemekkel, aminek következtében hibrid szövegek keletkeznek.¹⁰
3. Külön kell választani a hagyományosnak nevezhető környezeti problémákkal foglalkozó irodalmat attól, amely a klímaváltozással foglalkozik. Míg a lokális szinten jelentkező és lokálisan orvosolható környezeti problémák hagyományosan alkalmas témái egy problémaorientált, de optimista kicsengésű irodalomnak, addig a globális környezeti katasztrófáról, amely napjainkat jellemzi, ez jelenleg nem mondható el.

A gyermekek számára írott, klímaváltozással kapcsolatos könyvek nagyobb része a legutóbbi időkhöz inkább az ismeretterjesztő irodalomhoz tartozott. Ezzel

szemben az ifjúsági irodalom, a felnőtt irodalom példája nyomán hamar felkapta a climate fiction (klímaváltozás-regény) és az ökothriller¹¹ műfajt.¹² Ami a legutóbbi időkhöz mindkét kategóriában hiányzott, azok *olyan fikciós művek, amelyek a ma embere számára nyújtanak a globális klímaváltozás körülményei között pozitív és reménykeltő cselekvési mintákat.*

Ennek a hiánynak több oka van. Az igényes irodalom művelői nem írnak propagandakönyveket – gyermekek és fiatalok számára *sem*. Különösen nem írnak olyan ügy szolgáltatásban, amelynek a sikerében maguk is erősen kételkednek. És ezzel már a második tényezőnél tartunk: ez a felnőtt társadalom többségének teljes tanácstalansága. Olyan mintákat kellene adnunk a fiataloknak, amelyeket mi magunk láthatóan nem tudunk követni. Nem tudjuk átalakítani a gazdaságunkat és a társadalmunkat, amelynek a működése a véges környezeti

források felélésén alapszik, és nem is tudunk kilépni belőle. Ugyanakkor tájékoztatnunk kell őket arról, hogy ha nem változik meg a gazdaság és a társadalom működése, akkor az ő jövőjük nem sok jót ígér.¹³

Hogyan kezeli a legújabb német gyermek- és ifjúsági irodalom ezt a paradox helyzetet? E kérdésfeltevés nyomán elemző igénytel ismertetek az alábbiakban néhány könyvet a DAKJ 2019-es és 2020-as ajánlásai közül¹⁴.

az igényes irodalom művelői nem írnak propagandakönyveket – gyermekek és fiatalok számára sem

⁹ Mikota i. m. II. rész

¹⁰ Lange (szerk.) i. m. 43–44., 302. o.

¹¹ Dürbeck, Gabriele: Ökothriller. In: *Dürbeck, Gabriele – Stobbe, Urte (szerk.) 245–257. o.*

¹² Kinder- und Jugendbücher: „Wir brauchen mehr packende Geschichten über den Klimawandel“ (19.03.2019) = <https://www.klimafakten.de/meldung/kinder-und-jugendbuecher-wir-brauchen-mehr-packende-geschichten-ueber-den-klimawandel>

¹³ Wanning, Berbeli – Stemann, Anna i. m. 258. o.

¹⁴ A könyvekből bitt idézeteket saját fordításomban közlöm.

3. FIKCIÓS REGÉNYEK

A DAJK listáiban a természettel foglalkozó könyvek („Naturbücher”) kategóriából választottam két gyermek- és két ifjúsági regényt, ezeknek ismertetem az alábbiakban a cselekményét és főbb szereplőit, illetve vizsgálom bennük a klímaprobléma megjelenését és azt a társadalmi teret, amelyben a regények szereplői mozognak. Olyan műveket választottam, amelyek német szerzőtől származnak, tehát nem idegen nyelvből németre fordított alkotások, és amelyek kiskamaszoknak vagy kamaszoknak szólnak, tehát nem az óvodás vagy kisiskolás korosztálynak

a) Robert Habeck – Andrea Paluch: *Ruf der Wölfe [A farkasok kiáltása]. Edel Verlag (Edel Kids Books), Hamburg, 2019.*

A 10 éves kor feletti olvasóknak ajánlott kisregény a gyermek- és ifjúsági irodalom határmezsgyéjén helyezkedik el. Szerzői a németországi Zöldpárt jelenlegi vezetője, Robert Habeck és felesége. Politikusi pályafutása előtt Habeck elsősorban íróként volt ismert. 2001-ben publikálta a házaspár azt a *Jagd auf den Wolf* (Farkasvadászat) című regényt, amelynek átdolgozásából született a 2019-ben megjelentetett könyv.¹⁵

Cselekmény, karakterek

A kiskamasz Jan egy északnémet kisvárosban él szüleivel és húgával. Egy téli napon

a városhoz közeli erdőben hirtelen egy farkassal találja szemben magát. Elíjeszti az állatot, és elfut az erdőből. Mire hazaér, már mindenki tudja a kisvárosban, hogy a város közelében farkas kószál, és a rémült emberek hajtóvadászatot szerveznek a farkas elejtésére. Mindenki úgy gondolja, hogy a vadállat nagy veszélyt jelent a számukra és egyetlen lehetőség a lelövése. Egyedül Jan osztálytársnője, Clara gondolkodik erről másként. Clara a PETA állatvédő egyesület tagja, és nemcsak azt tudja, hogy a farkasok nem minden esetben jelentenek veszélyt az emberekre, ha-

nem azt is, hogy védett fajhoz tartoznak, és az elejtésük törvénybe ütközik. Arról is van elképzelése, hogy a farkas megmentése érdekében

hirtelen egy farkassal találja szemben magát

mit kell tenni: internetes kereséssel megállapítja, hogy milyen német és európai uniós jogi szabályozás vonatkozik a kóbor farkasok lelövésére, kikeresi az illetékes szervek elérhetőségét, telefonál a helyi önkormányzathoz. Amikor ott nem jár sikerrel, a tartományi minisztériummal is felveszi a kapcsolatot. A fiataloknak kalandos és nem veszélytelen módon, a minisztériumból érkezett szakember segítségével végül is sikerül megmenteniük a farkast a helyi vadászoktól. Jan a mentőakció során többször életveszélyes helyzetbe kerül. Több kisebb visszásságra is fény derül. A városi önkormányzatnál a vadászati jogi referens maga is szenvedélyes vadász, aki a farkas trófeájára vágyik, így célja csak az, hogy megtalálja a törvény szövegében a kikapukat, amelyek a farkas lelövését lehetővé teszik. A farkasellenes lobbija maga érdekei szerint befolyásolja a városi sajtót: Jan bátor interjút ad a lap

¹⁵ Am Ende gewinnt der Wolf. Was Robert Habeck Kindern erzählt (2019.07.04) = <https://www.tagesspiegel.de/kultur/am-ende-gewinnt-der-wolf-was-robert-habeck-kindern-erzaehlt/24521222.html>

riportereinek, amelyben a farkas védelmére kel – másnap ezzel teljesen ellentétes kicsengésű, és a tényeknek is ellentmondó cikk jelenik meg az újságban. Ezeknek a visszaeséseknek a későbbi következményeivel a könyv már nem foglalkozik.

Megismerjük viszont a következményét annak, hogy a város melletti gazdaság tulajdonosáról, Jessen gazdáról a történet folyamán kiderül, állatait jogszabályba ütköző és vállalhatatlan körülmények között tartja szűk ketrecekben. A történet végén a minisztérium megvonja tőle a működési engedélyt. A fordulatos történet során az addig inkább átlagos kamaszéletet élő, a környezetvédelem és a közélet problémái iránt nemigen érdeklődő Jan beleszeret az öntudatos és környezettudatos Clarába, és az ő látásmódját is egyre inkább elfogadja.

A klímaprobléma megjelenése a regényben

Clara nemcsak az állatvédelem, hanem a klímavédelem mellett is elkötelezett. A legnagyobb hidegben és a farkasveszedelem ellenére őt továbbra sem autóval szállítják a szülei az iskolához, hanem kerékpárral érkezik, mint mindig. A nagyüzemi állattartás ellensége, és mivel tudja, hogy az állattenyésztés sokkal jobban árt az éghajlatnak, mint a növénytermesztés, végán életformára tér át. Nemcsak a húsról mond le tehát, hanem még a tejtermékekről is, ami nehezebbre esik, de meghozza a maga áldozatát az ügy érdekében.

Jan maga is tájékozott a klímaváltozást illetően, és foglalkoztatja őt a probléma. A klímaválságról a felnőttek is beszélnek. A földrajzórán azt tanulják a gyerekek, hogy felmelegedés következtében a telek a jövőben Németországban is enyhébbek

lesznek. Jannak azonban vannak más információforrásai is („De én mást is olvastam erről.”): a tengerszint emelkedése miatt a Golf-áramlat várhatóan gyengülni fog, és emiatt Európában az átlaghőmérséklet csökkenni fog, nem növekedni. Jan közgazdász édesapját is foglalkoztatja a klímaváltozás problémája. Szerinte esélyes, hogy Németország területe

a nagyüzemi állattartás ellensége

sztyeppe-övezetté fog válni. Őt a klímaváltozás globális társadalmi hatásai aggasztják leginkább: világszerte egyre több ember fogja elveszíteni

az egzisztenciája alapjait és ezért elvándorlásra kényszerülni. Bár a felnőttek is foglalkoznak az éghajlatváltozás problémáival, saját életvitelükre nézve nem vonnak le következtetéseket. Mint ahogy Jan sem, egészen addig, amíg Clara hatása alá nem kerül.

A kisregény végén szakember tollából származó ismeretterjesztő fejezet foglalja össze a legfontosabb tudnivalókat a farkasok életmódjáról, valamint az ember és a farkas együttélésének múltjáról, jelenéről és jövőjéről. Az ismeretterjesztő részt ugyanaz a körültekintő optimizmus hatja át, mint az egész könyvet. A könyv üzenete, hogy a védett állatfaj és az emberek békés együttélését leginkább a farkasokkal kapcsolatban elterjedt tévhitek akadályozzák. Ha az előítéleteket el tudjuk oszlatni és tudományosan alátámasztott ismeretekkel helyettesíteni, remélhetőleg az állampolgárok és a politika is mindent meg fognak tenni a békés együttélés biztosítására.

A regényben kirajzolódó társadalmi tér

Ugyanakkor érdemes a fiktív cselekményben kibontakozó társadalmi teret is szemügyre venni. A regény szereplői intakt csa-

ládokban, jó életkörülmények között élnek, családi kapcsolataik szeretetteljesek, a családtagok kölcsönös egymásra figyelése jellemzi őket. Az iskolában, bár természetesen vannak gyengébb vagy zavaróan csodabogár tanáraik is, összességében kompetens és figyelmes pedagógusok veszik körül őket. A fiatalok ebben a regényben rendelkeznek azzal a kulturális és anyagi tőkével, amellyel tájékozott és aktív tagjaivá válhatnak egy politikailag cselekvőképes és saját jövőjét meghatározni akaró közösségnek. A regény hőseiből olyan állampolgárok válnak, akik számára a város, a tartomány, a szövetségi állam, az Európai Unió jelentéssel bíró és elérhető politikai közeget jelentenek. A környezetvédelem és a klímaválság kérdései ebben a kontextusban komoly kihívásként jelennek meg ugyan, de olyanokként, amelyekre a társadalmak adekvát válaszokat adhatnak. A regény ilyen értelemben a felvilágosodás hagyományához illeszkedik. Célja a szemléletformálás, a nevelés, elterjedt nézetek és szokások megváltozásának, végső soron egy jobb társadalom kialakulásának az elősegítése.

Mint minden olyan irodalomban, amely eszmék népszerűsítését szolgálja, ebben a könyvben is van olyan egyértelműen pozitív szereplő, aki az eszmék megtestesítője. Az állat- és klímavédő Clara tölti be ezt a szerepet. Clarának azonban olyan sok előremutató eszmét, és a fiatal olvasók számára vonzó tulajdonságot kell egyszerre képviselnie, hogy karaktere sokat veszít pszichológiai valóságosságából. A húsfogyasztással kapcsolatban, úgy gondolom, nem csak a magyar olvasókban, hanem valószínűleg a németek jó részében

is felmerül a kérdés: miért kell Clarának mindjárt a legradikálisabb választ, a vegán diétát választania? Ugyanakkor Clara lelkes állatbarát, és nemcsak a vadon élő állatokat szereti, hanem van saját kutyája is. A gyermekirodalom kifogyhatatlan témája a háziállatok és gyerekek szeretetteljes kapcsolata.¹⁶ A szerzők nyilván úgy gondolták, hogy az olvasók kedvelni fognak

egy olyan szereplőt, aki szeretettel gondoskodik a kutyájáról. Ha azonban a nagyüzemi állattartás radikális elutasítása felől közelítünk, akkor látható, hogy Clara alak-

jában következetlenségek érhetőek tetten. Vajon a kutyáját is vegán diétán tartja? Meglátásom szerint a következetlenségek részben abból származhatnak, hogy a szerzők az átdolgozott második kiadásban a klímavédelem szempontjait kissé elhamarkodottan fonták bele a farkasok védett fajáról szóló, és ekként szerves egészét alkotó történetbe. 2019-ben már nem lehetett olyan, természetvédelemmel foglalkozó könyvet a piacra dobni, amely nem tárgyalja az éghajlatváltozás problémakörét is.

b) Verena Güntner: *Power*. DuMont, Köln, 2020.

16 év feletti olvasóknak ajánlják Verena Güntner *Power* című regényét, amely műfajilag nehezen besorolható. Serdülőkori problémákkal foglalkozó, „felnőttté válási” regény (Adoleszenzroman), faluregény, disztópia, robinzonád, állatregény, fantasztikus irodalom – a könyv többféle műfaji hagyományban elhelyezhető. A regény sok mindent elmond az erdőről és az álla-

a regény ilyen értelemben a felvilágosodás hagyományához illeszkedik

¹⁶ Lange (szerk) i. m. 287-307. o.

tok viselkedéséről, az erdőt az emberek világa mellett külön életet élő, saját tövényyszerűségei szerint működő, tiszteletet parancsoló világként mutatja be. Idealizálás és megszépítés nélkül rajzolja meg az élet halál-oldalát, és azt, hogy mi történik az emberrel, ha hátat fordít az emberi civilizációnak, és a természet részévé akar válni.

Cselekmény, karakterek

A történetben Kerze (a név jelentése: gyertya), az öntörvényű és kortársai közül kissé kilógó tizenegy éves lány egy fikatív német faluban egy eltűnt kutya keresésére indul. A kutya gazdája egy idős asszony, Hilde Hitschke. Ő kéri meg a lányt, hogy kutassa fel az eltűnt kutyát. A Power nevű kutya utáni nyomozás a faluban nem vezet eredményre, így Kerze a faluval határos erdőben kezdi keresni az állatot. Megpróbál minél közelebb kerülni a kutya világához: ugatni tanul, négykézlábra ereszkedik, úgy

kutatja át az erdőt, egyre beljebb és beljebb hatolva.

Egy idő után csatlakoznak hozzá a falubeli gyerekek, előbb csak ketten, majd a nyári szünidő kezdetével egyre többen. A gyerekek

Kerze utasításait követve egyre inkább kutyákhoz hasonlóan viselkednek. Ugatnak, morognak, harapnak, nem akarnak már asztalnál enni, majd a felnőttek döbbenetére egyik éjszaka eltűnnek hazulról, kiköltöznek az erdőbe és nem lehet őket az otthonaikba sem visszacsalogatni, sem visszakényszeríteni.

A regény olvasásakor leginkább társadalomkritikai tartalma kerül előtérbe. Pszichológiaiilag pontos, kíméletlen rajza a falu életének, amelyet a gyerekek normabontó viselkedése teljesen felkavar. A gyerekek

erdőbe szökésétől kezdve a cselekmény két szálon fut. Látjuk egyrészt a gyerekeket, akik Kerze vezetésével kutyafalkaként élnek együtt az erdőben, fokozatosan elvadulva, távolodva az emberi civilizáció normáitól. Másrészt látjuk, hogy hogyan reagálnak a falubeli felnőttek: milyen módszerekkel próbálják a kezdeti döbbenet után a gyerekeket visszacsalni, majd erőszakkal visszahozni a faluba, miközben a kutya egykori gazdája bűnbakká válik, kirekesztik és ellehetetlenítik őt, az életére törnek. A falusiak kapcsolataiban lappangó embertelenség mind leplezetlenebbül tör föl. Ugyanakkor két falubeli alak, Hilde Hitschke és a Huber-fiú, a falu nagygazdálkodója fiának szemszögéből, megismerjük a falubeliek múltjának egyes epizódjait.

A klímaprobléma megjelenése a regényben

A regény pontosan regisztrálja azt is, hogyan hat a klímaváltozás a falu életére. Bár

nem a klímaválság a központi témája, reagál olyan diskurzusokra, amelyek a klímakérdést tematizálják. A természet-hez való viszony központi szerepet játszik a történet-

ben. Számos vonása alapján Kerze a „természet gyermeke” (Naturkind) – ehhez a német gyermekirodalomban nagy hagyománnyal bíró típushoz¹⁷ sorolható. Kerze általában nem vesz részt kortársai szokásos divatos időtöltéseiben: nem áll az iskolaudvaron csoportosuló gyerekek között, akik mobiltelefonjukról zenét játszanak le, nem tölti a televízió előtt vagy számítógépes játékokkal az idejét. Vannak ugyan barátai, akikkel kisgyerek kora óta együtt játszott a szabadban, de a vele egykorú kiskamaszok ezeket a játékokat már egyre

idealizálás és megszépítés nélkül rajzolja meg az élet halál-oldalát

¹⁷ Schikorsky i. m. 80-81. o.

kevésbé játszik. Kerze sokszor bóklászik az erdőben egyedül, figyel a növényeket és az állatokat. Nem fél az erdőben, „ismeri az utakat, egész életét az erdőben töltötte. Az erdő nem félelmetes ismeretlen a számára, az erdő a barátja.” (16). Ahol más gyerekek már félnének

az erdő sűrűjében, ő ott is ellenáll a félelemnek.

A falu egyetlen lakosának sincs olyan erős kapcsolata az erdővel, mint neki.

A gyerekek kevésbé mozognak ki a falu területéről, illetve a modern technika nyújtotta szórakozásokkal töltik az idejüket. A felnőttek régen, gyermekként még otthonosan mozogtak az erdőben, de amióta kinőttek a gyerekkorból, nem mennek már oda (347).

Kerze az emberek iránt kevés empátiát mutat, az érzelm kifejezés nem az ő asztala. Mások érzelmeinek a megnyilvánulása veszélyezi őt. Ezzel szemben az állatokkal és a növényekkel empatikus a kapcsolata: egy szobanövény az édesanyja szobájában (236–237), a faiskola csemetefenyői (24), rovarok és kutyák – Kerze együttérez velük, beszél hozzájuk, megtanulja a nyelveiket. A regény egyik recenzense Kerze alakját egy radikális feminista elmélettel hozta kapcsolatba, amely a klímaválság megoldására azt javasolja, hogy az emberek mondjanak le az utódnemzésről, és ehelyett családi érzéseiket, gondoskodásukat a növények és állatok felé fordítsák, velük alkossanak fajokon átívelő családokat.¹⁸ Verena Güntner regénye inkább cáfolata lehet ennek az elméletnek. Olvasatomban pontosan azt mutatja

meg, hogy az embernek csak az ember az igazi társa. A gyerekek elindulása a közös „kutyává válás” útján erős közösséggé kovácsolja őket, de ezt az állatok kommunikációját szimuláló közösséget értelmükkel valamennyien átmenetinek

tekintik csapán. Olyan együttlétnek, amely csak addig tart, amíg a küldetést teljesítették, a kutyát megtalálták. Kerze az, aki ezt az utat írja elő magának és a többieknek, egyes pontokon neki is

le kell győznie az undorát, amikor például a kutyák szokását utánozva egymás fenekét szagolgatják. A többiek húzódozását pedig szuggesztív egyéniségével, és ahol szükségnek mutatkozik, kíméletlen módszerekkel töri meg. A visszamaradt felnőttekkel a gyerekek kegyetlenül viselkednek. Amikor a szülők utánuk mennek az erdőbe, hogy visszahívják őket, az üzenetként ott hagyott plüssállatokat és mesekönyveket (mindazt, amiről a szülei azt gondolták, hogy a gyerekek kötődnek hozzájuk) másnapra cafatokra tépve találják meg. Amikor a felnőttek el akarják fogni őket, a gyerekek morogva, ugatva támadnak rájuk, amelyikükhöz közel merészkednek a szülők, az véresre harapja őket. Ahogy

Kerze, úgy a többi gyerek sem érzi, hogy mit jelent az eltűnésük és a viselkedésük a családok számára. Amikor a kutya holttestét megtalálták, a gazdája há-

zához visszavitték és a kertben eltemették, hazamennek, mintha mi sem történt volna.

Nem Kerze az egyetlen olyan alak a regény világában, akinek a más fajokhoz (növényekhez, állatokhoz) való intenzív kötődé-

amikor a felnőttek el akarják fogni őket, a gyerekek morogva, ugatva támadnak rájuk

Kerze az emberek iránt kevés empátiát mutat

¹⁸ Schmidt, Marie: Alle werden Hundebrüder. Brutaler als die Zivilisation: Verena Güntners „Power“ ist kein gewöhnlicher Dorf-Roman. (Rezension) In: Süddeutsche Zeitung 2020.02.22.

se deficitese emberi kapcsolatokkal jár együtt. Kerze esetében csak az empátia nagyfokú hiányát, az érzelm kifejezés kezelésének gátoltságát látjuk. A kislány a rögeszméjévé váló „küldetés” mellett nem tud másokra tekintettel lenni. Súlyosabb eset Hilde Hitschke férje, aki 40 házasságban töltött év alatt képtelen volt a felesége felé bármilyen érdeklődést vagy érzelmet kommunikálni. Az asszony magányosan élte le mellette a házasságuk éveit, a férjét a munkáján kívül csak a kert növényei érdekelték. Ezeket szeretettel ápolta, óvta, míg emberi kötődés kialakítására képtelen volt.

A regényben kirajzolódó társadalmi tér

Milyenek az emberi kapcsolatok ebben a faluban? Milyenek azok a kapcsolatok, amelyek helyett a gyerekek egy időre inkább a falka-életet választják? A könyv fűl-szövege szerint a szerző „arról mesél, mi történik egy olyan közösséggel, amely elveszíti a kapcsolatot a gyermekeivel”. Talán pontosabb lenne úgy fogalmazni, hogy a falu lakói már jó ideje nem alkotnak közösséget. Legalábbis erről árulkodik az a kép, amely a faluról a Huber-fiú és Hilde Hitschke gondolatfolyamaiban kirajzolódik. A tárgyi emlékek és a családi hagyományok részben még jelen vannak, de nem tudják elfedni azt, hogy a falu lakosai heterogén konglomerátumot alkotnak. Sokkal inkább a környező nagyobb régió társadalmának az alkotórészeinek tekinthetők már, kapcsolatuk a faluhoz és egymáshoz gyengévé és felületessé vált. A Huber-család reprezentálja a regényben a paraszti világ felbomlását. Az egykor kemény kétértelmű munkán alapuló szigorú munkaetikából mára csak az anyagiasság és a kíméletlenség maradt meg. Az nagygazda földjein most kelet-európai idénymunkások dolgoznak, a Huber-fiú egyetlen feladata az ő felügyeletük. A munkások munka- és szálláskörül-

ményei botrányosak, helyzetüket a munkaadónak való kiszolgáltatottság határozza meg, aki gátlástalanul kihasználja őket.

Az eddig ismertetett két regény fókuszának különbsége ezzel a részlettel kapcsolatosan jól kirajzolódik. A *Ruf der Wölfe* című regényben a gazdálkodó csak haszonállatait tartotta a higiénia és az állatok jólléte szempontjából kritikus körülmények között. Ez a visszásság orvosolható szabálytalanságként jelenik meg a könyvben. A klímadiskurzus keretében manapság az állattartás egésze, de különösen a zártketreces állattartás problémássá válik. A könyv üzenete, hogy a húsfogyasztást radikálisan csökkenteni kell, ami a Jessen gazda tanyájára jellemző állapotok megszüntetésének is egyik útja. A *Power* című könyv olyan visszásságokra világít rá a mezőgazdaságban, amelyek sokkal inkább strukturális jellegűek. A jóléti társadalmakban manapság nincsen elegendő olyan munkavállaló, aki a természetakarítás megerőltető és monoton munkáját az alacsony bérért hajlandó lenne elvégezni. Ezek a társadalmak szegényebb országokból érkező idénymunkásokra vannak rászorulva ahhoz, hogy a megtermelt haszonnövények olcsó élelmiszerként kerüljenek az emberek asztalára. Ez is egyik aspektusa annak az összefüggésrendszernek, amelynek lényege, hogy ezen országok jólléte az életviszonyok globális egyenlőtlenségére épül. A regényben a kapzsi és kegyetlen Huber gazdaságában az bérmunkások kizsákmányolása különösen kiélezetten jelenik meg. A strukturális probléma érintésével azonban a regény globális problémákra utal, amelyek a klímadiskurzusokban is szerepet játszanak.

A falu lakóinak a többsége már nem a mezőgazdaságban, egy részük nem is a faluban dolgozik. A férfiak találkoznak időnként a kocsmában, az asszonyok összefutnak az élelmiszeráruházban, az „Edekában”, a gyerekek együtt vannak az iskolában. A szabadidőt egyre inkább

a televízió és az internet tölti ki. Az elveszett kutya kereséséről szóló könyv a kiüresedő formákról szól. A családok kívülről tekintve működni látszanak, valami mégis hiányzik belőlük.

A természet ismerete és tisztelete kiveszöben van, a hagyományok jelentésüket veszítik és kikopnak az emberek életéből, a modern média pedig nem tudja betölteni

a keletkező űrt. Ezt próbálja a Henne nevű kiskamasz a neonáci ideológiához való kötődéssel kitölteni, de amikor csatlakozhat a kutya után kutató gyereksapathoz, ennek a Kerze karizmatikus vezetésével kialakuló közösségnek a vonzereje beszipantja őt, szedett-vedett „náci” identitásának a maradványai pedig villámgyorsan lehámlanak róla.

Összességében elmondható, hogy a *Power* című ifjúsági regény, amely felnőttek számára is nehezen feldolgozható olvasmány, egy általános értékválság diagnózisát adja. Ennek részeként írja le a természethez való viszony válságát és regisztrálja a klímaváltozás hatásait.

Optimista kicsengésről nem beszélhetünk, bár azzal, hogy a szerző végül visszavezeti a gyerekeket a faluba a családjaikhoz, a megelőző közel elviselhetetlen feszültség valamelyest oldódik.

c) Wieland Freund: Nemi und der Hehmann [Nemi és az erdő őre]. Hanna Jung illusztrációival. Beltz & Gelberg, Weinheim, 2019.

A *Nemi und der Hehmann* című regény a fantasztikus gyermekirodalom körébe tartozik, és 8 éves kortól ajánlják.

Cselekmény, karakterek

Modern meséről van szó, amelynek két meghatározó alakja egy Nemi nevű iskolás kislány és a Hehmann nevű lény, akinek

a teste lombokból, fakéregből, erdei növényekből áll, aki lelkiállapotától függően egészen apróra zsugorodik vagy hatalmasra növekszik, és aki időtlen idők óta az erdőt próbálja az emberektől

megvédeni. Nem sok sikerrel, hiszen nincsen más eszköze, mint fenyegetőzni és hangosan kiabálni, de az emberek nem látják és nem hallják meg őt. Régen látták, hallották, és félték tőle. De manapság már hiába próbálkozik. Azaz mégsem teljesen hiába, mert egy napon Nemi, aki nővérel együtt az erdő peremén áll egy buszmegállóban, meghallja a „Hé!” kiáltásokat, elindul befelé az erdőbe a hang nyomán, és így ismeri meg a kis emberkét. A történetet Nemi nézőpontjából követhetjük végig, egyes szám harmadik személyben elbeszélve (ez a könyvben közeli E/3-at – personales Erzählen – jelent).

Egy héten át minden nap kimegy az erdőbe, hogy találkozzon vele.

A Hehmann énekel és mesél neki az erdőről és az erdő lakóiról. Nemi pedig rajzolni kezd. Leve-

leket, pillangókat, bogarakat, madarakat rajzol, az erdőben, és otthon, a szobájában is. Egyre több dologra kíváncsi az erdővel és lakóival kapcsolatban, megtanulja türelmesen megfigyelni és szeretni az élőlényeket. A Hehmann kedves, gyermeki, gátlásos és sértődős, humorral megformált alakját Nemi egyre jobban megszereti, és átérzi a fájdalmát is. A Hehmann minden fa elpusztítását megpróbálja megakadályozni és minden fát meggyászol. Világos

Nemi, aki nővérel együtt az erdő peremén áll egy buszmegállóban, meghallja a „Hé!” kiáltásokat

a családok kívülről tekintve működni látszanak, valami mégis hiányzik belőlük

számára, hogy nem tudja megvédeni az erdőt, pedig ez lenne a feladata.

Nemi, a *Power* című regény főhőiséhez hasonlóan, más egy kicsit, mint a kortársai többsége. Kontrasztszemélyként a nővére áll mellette a regényben: tipikus mai gyerekek, aki leginkább a mobiltelefonjával foglalkozik. Ő nem látja és nem hallja a Hehmann-t, akkor sem, amikor egészen közel áll hozzá. Nemi más. Egy kicsit magányos, barátai láthatóan nem nagyon vannak. Az iskola nem okoz neki nagyobb nehézségeket, de nem is igen foglalkoztatja. Bár a családja intakt, jól működő család, szoros szellemi-lelki közösséget nem nyújt. Nemiben megvan a fogékonyság az erdő hívó szavának a meghallására és arra, hogy elmerüljön az erdő világban. Rajta kívül egyetlen ember hallja és látja csak a Hehmann-t, egy idős asszony, aki az erdőben álló kápolnát gondozza. Nemi szinte minden nap látja őt a kápolna előtti padon üldögélni, de csak a regény vége felé derül ki, hogy ő is hallja a Hehmann kiáltásait.

A könyv végén Nemi elhatározza, hogy segíteni fog a Hehmann-nak az erdőt megőrizni. „Nem fogja magára hagyni a Hehmann-t, gondolta Nemi. Segíteni fog neki, gondolta. De ehhez segítségre van szüksége” (138).

A klímaprobléma megjelenése a regényben

A *Power* című regényhez hasonlóan Wieland Freund könyve sem foglalkozik explicit módon a klímaválsággal. Viszont, hasonlóan, mint ott, ebben a regényben is szó esik róla, hogy milyen szokatlanul régen nem esett már az eső. Nemi azt is jól látja, hogy amikor egyszer mégis eső esik, hogy megfiatalodik, megújul a csapadéktól

az erdő. Akiben van empátia a növények iránt, észreveszi, hogy mennyire szenvednek a szárazságtól.

A regény a környezeti nevelés tankönyve lehetne. Az erdővel kapcsolatos ismeretközléssel egyidejűleg az erdő élőlényei iránti szeretetre hív. Az erdőt megszemélyesítő Hehmann alakjával olyan szereplőt teremt, aki iránt részvétet érezhet az olvasó, és Nemivel olyan szereplőt, akivel azonosulhat. A könyv üzenete, hogy a természetet csak akkor ismerhetjük meg, ha sok

időt töltünk benne. A könyv ugyanakkor szöveg és kép egységként működik. A szöveget kísérő képek nem csak a történet fő epizódjait ragadják meg, hanem azokat a rajzokat is megjelenítik, amelyeket Nemi alkot meg a történet során a füzetében. A betétként szolgáló versek (Hehmann dalainak szövege az erdőről) és a rajzok révén a környezeti nevelés ebben a regényben a művészeti nevelés elemeit is integrálja.

A regényben kirajzolódó társadalmi tér

Ugyanakkor a Nemi körülvevő szűkebb társadalmi tér harmonikus, nincsenek benne különösebb feszültségek. A kislány körül a család és az iskola védett és jól működő burkot alkot, amely nem tudja ugyan eltakarni a tágabb környezet ellentmondásait, de ezek nem éles feszültségként, inkább szűrten, a Hehmann rezignált melankóliáján keresztül jutnak el hozzá. A Hehmann szomorkásságának az okát a kislány fokozatosan érti meg, párhuzamosan azzal, ahogy az erdőt megszereti és megismeri. A kislány szemszögéből a Hehmann-nal kötött ismeretséggel egy benső gazdagodás veszi kezdetét, ezzel párhuzamosan érti meg azt, hogy élményei hátterét veszteségek, a világ

a Hehmann
szomorkásságának az okát
a kislány fokozatosan érti
meg, párhuzamosan azzal,
ahogy az erdőt megszereti
és megismeri

elszegényedésének a folyamata alkotja, és hogy az, amit éppen megismer és megszeret, veszélyben van. A benső gazdagodás, amit megél, ellenpontozza az ijesztő felismeréseket, ezért a regény megfelel a gyermekkönyvekkel kapcsolatos azon elvárásnak is, hogy az olvasók számára érzelmileg védett teret hozzanak létre.

A történetnek kevés nevesített szereplője van. A szülőkről keveset tudunk meg. Kapcsolatok a gyerekekkel szeretetteljes, gondoskodó, de nem túl intenzív. Dolgoznak, bevásárolnak, a felnőttek átlagos életét élik. Felbukkan viszont egy idős asszony, aki nem csak a természetben van otthon (ő is hallja a Hehmann kiáltásait), hanem a hagyomány világában is. Ő mutatja meg Neminek az általa gondozott kis erdei kápolnában azokat a fafaragványokat, amelyek a Hehmann arcát ábrázolják, és arról tanúskodnak, hogy a régi emberek még látták a Hehmann-t és tartottak tőle. Ők még tisztelték a természetet, nem úgy, mint a mai emberek, akiket a regényben az autók, az utak, a repülők, a motoros fűrészek képviselnek. Csupa zajforrás, amelyeknek a hangját a Hehmann nem bírja elviselni.

A regényben három világ képe rajzoldódik ki. Az egyik az embertől érintetlen természet. Ennek szempontjait képviseli a Hehmann, aki minden fa kivágását megpróbálja megakadályozni. A Hehmann a mai ember egész mentalitását kritizálja: „Mi az értelme a rohanásotoknak? Hova siettek? Mindig a holnapot várjátok, nem tudtok a pillanatnak örülni, nem tudtok megpihenni, türelmesen figyelni, a többi élőlénynek örülni” (15).

A második az emberi civilizációnak az a foka, amelyen állva az ember még tekintettel volt a természetre. Ezt képviseli az erdőben álló kápolna a fafaragvaival,

az idős asszony, aki Nemivel beszélget, ezt képviselik a fából készült használati tárgyak, amelyeket Nemi felfedez maga körül: az íróasztala, a fakanalak és a házuk néhány más berendezési tárgya. Ez a világ azonban nem az elérhetetlenül távoli múltban helyezkedik el, hanem a közelmúltban. Az idős asszony még emlékszik arra, amikor a kápolna épült. Akik akkor a kápolna számára a fafaragványokat készítették, még emlékeztek a Hehmannra. A harmadik, negatívan konnotált,

mai világ, amelyet a motoros fűrészek, az autók, a repülők és a természet végletes visszaszorulása képviselnek, még nem tart régen. A nem is olyan távoli múltban még hallották az emberek a Hehmann kiáltásait. A könyv üzenete ezzel talán az, hogy a civilizációnak azt a fokát, amelyen ember és természet még együtt tudott létezni, csak néhány emberöltővel ezelőtt hagytuk magunk mögött. Ezzel pedig azt a reményt is élteni, hogy talán még nem késő, talán vissza lehet még térni a helyes útra és újra figyelni a Hehmann szavára.

Figyelemre méltó az egyes generációkat képviselő szereplők megjelenítése a regényben. Nemi alakja azt jelenti, hogy a gyermekek hordozzák a fenntartható jövő reményét. A szülők és az ő kortársaik (Nemi tanárai például) nem kerülnek a történetben kapcsolatba a természettel. Viszont a kápolnát gondozó idős asszony alakja azt jelzi, hogy az idősek között van, aki képes a természetre figyelni, és megérti Nemi törekvéseit. Ugyanakkor az idős asszony, bár gyerekkora óta hallotta a Hehmann hangját, soha nem lépett kapcsolatba vele. Nemi az, aki kettőjüket összeismerteti egymással. A generációk szerepét tekintve ez azt jelenti, hogy a regény fikatív terében csak a ma fiataljai azok, akik aktívan tesznek a környezeti válság megoldásáért.

d) Christoph Scheuring: Sturm [Vihar]. Magellan, Bamberg, 2020.

A mű „felnőtté válási” regény (Adoleszenzroman), a műfaj feminista vonulatát képviseli. Ugyanakkor pszichológiai ifjúsági regényként, társadalomkritikus regényként és kalandregényként is leírható. Hőse egy fiatal lány, Nora, aki a történet során tölti be a tizennyolcadik életévét. Az ő szemszögéből követhetjük végig a történetet, részben úgy, mintha a naplójegyzéseit olvasnánk. 14 éves kortól ajánlják a könyvet.

Cselekmény, karakterek

A regény cselekményének egyik fő vonulata a felnőtté válásról, az önálló személyiség kibontakozásáról szól, a szülő szenvedélybetegsége okozta nehéz körülmények között. A történetnek ez a része alkotja a cselekmény vázát. Hitelesen és megrázó módon mutatja, hogyan teszi tönkre egy család életét az apa alkoholizmusa. Az apa, aki a cselekmény idején már legalább tíz év óta súlyos alkoholista, rendszeresen bántalmazza a feleségét, és időnként a lányát is. Hihetően ábrázolja a regény azt is, milyen következményei vannak a szétzilált családi kapcsolatoknak a főhős felnőtt életére. Nora képtelen magát párkapcsolatban elkötelezni, nem tud dönteni egy leszbikus kapcsolat és egy férfi iránti szerelem között, úgy képzeli, hogy mindkettőt egyszerre meg tudja majd élni az életében. A regény lezárása szándékosan nyitva hagyja a dilemmát.

Nora nem eszik húst, és felháborítja őt az állatok bántalmazása. Nora szülővárosában, egy meg nem nevezett (valószínűleg fikatív) északnémet városkában egy húszüzem

működik, ahol túlnyomórészt szarvasmarhákat vágnak le. A dán tulajdonban lévő húszüzem, amely a helyiség legnagyobb munkaadója, a nyilvánosság számára nem hozzáférhető, börtönhöz hasonlóan, szögesdróttal őrzik. Bolgár és román vendégmunkások dolgoznak itt, akiket munka után buszok visznek távoli munkásszállásukra, így nem érintkezhetnek a városka lakóival. Nora eléri, hogy az iskolai újság számára helyszíni riportot készíthessen a húszüzemről. Eddig is ellenezte az állatok elleni erőszakot, de amikor végignézi egy vemhes tehén megölését és feldarabolását, még erősebb lesz benne a viszolygás és a felháborodás. Mivel a tapasztatait leíró cikket az iskolai újság visszautasítja, Nora látványos akcióba kezd, hogy felhívja a figyelmet az állatokkal szembeni brutális eljárás módra. Egy reggelen a húszüzem kapujához láncolja magát, órákig megakadályozva ezzel, hogy az üzemből elkezdjék a munkát.

Az akció médiavisszhangja és az Nora elleni per során fény derül az üzemből zajló visszás, állatvédelmi és munkajogi szabályozásokba ütköző gyakorlatra. A feszített munkatempó miatt az állatok sokszor nem kábulnak még el teljesen, amikor már levágják őket. Vemhes állatokat is levágunk, sőt a cég jól jár ilyen esetekben, mert a gyógyszeripar sok pénzt fizet az élve leszálított, meg nem született borjakért. A kelet-európai vendégmunkásoknak nem fizetik meg a törvényileg garantált minimálbért, ráadásul hamis papírokkal családtámogatási juttatásokat csalnak ki a számukra az államtól.

Norát a bíróság akciója miatt 300 óra közmunka letöltésére ítéli az Ocean Watch nevű természetvédő szervezetnél. Az Ocean Watch egyszemélyes irodájában Nora egy nála csak néhány évvel idősebb militáns

amikor végignézi egy vemhes tehén megölését és feldarabolását, még erősebb lesz benne a viszolygás és a felháborodás

természetvédő, férfigyűlölő feminista nővel találkozik. Sarah az Ocean Watch egyik kanadai akcióját ajánlja neki, ahol két hét alatt letudhatja a 300 óra közmunkát. Egy német származású kanadai halászcsalád hajóján kell felügyelőként tengerre szállnia. Ellenőriznie kell, hogy a halászok csak a számukra előírt halfogási kvótának megfelelő mennyiségű és fajú halat fognak-e ki. Így találja magát Nora 24 órával később a Jenny M nevű hajó fedélzetén, ahol három halász, egy apa, egy fiú és egy nagypapa társaságában kihajózik a tengerre. Néhány nap múlva viharba kerülnek, a hajó megsérül és elsüllyed, Nora és a Johan nevű fiú egy mentőcsónakban élék túl a vihart.

a környezetvédő
aktivista Sarah tágabb
összefüggésekben
gondolkodik

A klímaprobléma megjelenése a regényben

A regény a tengerek élővilágával, a hajózással és a halászattal kapcsolatosan sok ismereteket közvetít, és a klímaválsággal kapcsolatos viták is fókuszba kerülnek. Nora a történet folyamán olyan embereket ismer meg, akik eltérő, sok tekintetben egymással ellentétes felfogást képviselnek az ember természetromboló szerepével és a felelősség megosztásával kapcsolatban. Nora maga a környezetvédelem kérdéseit az állatok jóléte felől közelíti meg. Az ő gondolkodásában a történet elején a nagyüzemi állattartás elleni érvek között első helyen az áll, hogy azt állatkinzásnak tekinti. A nagyüzemi állattartás okozta környezeti károk is foglalkoztatják, főleg az állattartással összefüggő talaj- és vízszennyezés (83–84).

A környezetvédő aktivista Sarah tágabb összefüggésekben gondolkodik. Ő magyarázza meg Norának, mit jelent az ökológiai egyensúly felborulása: „Az ember egy ponton belenyúl az ökoszisztéma működésébe, de a rendszer annyira összetett és

globális jellegű, hogy a beavatkozásunk következményeit egyáltalán nem tudjuk felmérni” (127). Sarah a tengerek ökológiai egyensúlyának a felborulásáért leginkább a halászatot okolja. Ebben személyes elfogultságának is szerepe lehet, mert számára a halászat állatkinzás, és a halászokat mind elvetemült gyilkosoknak tartja (135).

Nora néhány nappal később egészen eltérő véleményeket ismer meg a tenger veszélyeztetett élővilágával kapcsolatban, és egészen más ellenségekkel szembesül.

Johan, a Brémából Kanadába települt halászcsalád legfiatalabb tagja, és az ő közel száz éves nagypaja a hajózás napjai alatt hosszú beszélgetéseket folytatnak vele. Rendkívül rossz véleménnyel vannak

az egyetemek és kutatóintézetek tudóskodó környezetvédőiről, akik szerintük semmit sem tudnak a természetről. Pokolba kívánják a halászokat valóságidegen kvótákkal vegzáló környezetvédelmi hatóságokat, és megvetően nyilatkoznak a „vegán városi állatbarátokról”, akik elképzelni sem tudják, hogy megöljenek egy állatot. „Te és a többi városi okostojás, ti nem vagytok már része a természetnek.” – tör ki egy alkalommal Johan – „[...] Vegán módon táplálkoztok, mert nem akartok megölni egyetlen élőlényt sem, de a nehézfémek megmérgezik a vizeinket [...]. Melengetitek a teknősbékák fészket és a kis teknőcöket áthordjátok a vízhez, de az klímaváltozás, amit okoztok, már fajok ezreit pusztította ki örökre. [...] Ti falat vontatok a tetteitek és a következményeik közé. Mert nincsen kapcsolatuk már a természettel. És azért nincsen kapcsolatuk vele, mert kizártátok az éleletekből a halált. És még inkább az ölést. Még soha nem öltetek meg egyetlen élőlényt sem. Látni sem bírjátok a halálukat. Ezért aztán egyszerűen másra

bízzátok az ölést. Egy anonim, barbár, telhetetlen iparra, amely helyettetek elvégzi az ölés piszkos munkáját. A vágóhidakon és húsüzemekben éppúgy, mint a szántóföldjeiteken vagy az óceánokon. A természet iparosítása az, ami elpusztítja a természetet. Nem az egyes halászok jelentik a problémát.” Kiderül, hogy Sarah egyes pontokon tévedett a Meinart-család megítélésében. Ők a hagyományos, szigonyos halászatot űzik, ami sokkal kevésbé káros a tenger élővilágára, mint a néhány évtizede elterjedt iparszerű módszer, a horogsoros halászat. Tisztelik az állatokat és képesek gyönyörködni bennük. A szigonyos halászatot ember és állat közötti fair, egyenrangú küzdelemnek tekintik, amelyben az ember része marad a természetnek. Norát elgondolkoztatja mindez. Bár továbbra is irtózik az állatok megölésétől, a történet során egyre jobban megérti és tisztelni kezdi a halászok életét és látásmódját.

Pszichológiai regényként a könyv hiteles, kalandregényként kiváló, az ökoszisztéma és a klímaváltozás összefüggéseivel kapcsolatosan informatív. Amit kevésbé sikerült a regényben

hitelesen megformálni, az a természetvédelemmel és klímaváltsággal kapcsolatos eltérő diskurzusok közvetítése egyes szereplők által. A feminista Sarah

terjengős fejtegetéseinek még van pszichológiai valószerűsége, de amikor a tanulatlan halászberek hosszú előadásokban ismertetik a saját nézőpontjukat, az olvasó úgy érzi, tézisregénnyel áll szemben.

A regényben kirajzolódó társadalmi tér

A Norát körülvevő társadalmat az ő prizmáján keresztül ismerjük meg. Nora stílusa gyakran durva, ítéletei sommásak. Nora ateista és antiklerikális, számára a keresztény

vallás csak egy a férfiak hatalmi eszközei közül. Különösen az a keresztény felfogás zavarja, mely szerint Isten az embert a többi teremtmény fölé helyezte (47). A városka kisszerű provincialitását éppúgy megveti, mint a fogyasztói társadalomra jellemző mentalitás minden megnyilvánulását. Dúsgazdag osztálytársával a javak elosztásának globális igazságtalanságáról vitáznak. „A gazdagság igazából gaztett. Aki gazdag, azt a mások szegénysége teszi gazdaggá” (58).

Norát a húsüzem elleni akciója kiemeli környezetének fojtogató sivárságából. Az akció sajtóvisszhangja nyomán először az internet világában talál hasonló gondolkodásúakra. A per során felvillan számára a tapasztalatait más szemszögből megvilágító jogási látásmód, amelynek regénybeli képviselője, a bírónő, szinte anyai részvétellel fordul felé, és ítéletében nemcsak a lány hányatott gyerekkorára van tekintettel, hanem jövőbeli útját is egyengeti: Nora az ítéletben megszabott közmunkaórákat egy természetvédő egyesületnél töltheti ki. Sarahval való ismeretsége nyomán a világ tovább tágul Nora számára: a feminista ter-

mészetvédő nemzetközi és tudományos kapcsolatok hálózatában működik.

A regényben a fiatalok (Nora, Sarah, Johan) szívélye a természet védelme, még ha egészen eltérő

hozzaállást képviselnek is. A szülőgenerációról alapvetően negatív a kirajzolódó kép. A lány semmit nem kap meg a szüleitől, amire szüksége volna. Környezetében egyetlen olyan potenciális apafigura sem bukkan fel, akit a lány ne vetne meg. A húsüzem tulajdonosa az ő szemében a gátlástalan profitéhes üzletember és a macsó férfi megtestesítője. Az osztályfőnöke és hittantanára, egy kiugrott pap, szárnalmas alak. A halászcsaládban is a középső generáció képviselője, Johan apja az, aki a leg-

tisztelik az állatokat és képesek gyönyörködni bennük

kevésbé tűnik bizalomgerjesztőnek, és aki a leginkább eltávolodott a természetközeli életmódtól. Elhagyta Johan anyját, és egy városi, irodában dolgozó, műkörmöket viselő nőt vett feleségül. A koruk szerint a szülőgenerációhoz sorolható szereplők közül egyedül a bírónő tölt be pozitív szerepet. Bár kommunikációjuk a per idejére korlátozódik, ott a bírónő anyai szerepben jelenik meg. Az ítélet empátiáról tanúskodik, az ítélet indoklása nevelő célzatú. Az ítélettel a bírónő kimozdítja Norát eddigi környezetéből, és egész életére hatással lesz.

Egyértelműen pozitív Nora számára a Meinart-nagyapa személye, aki kora szerint inkább a dédszülő-generációt képviseli. Ő az, aki hidat tud verni a halászok és a városi állatvédőket képviselő Nora felfogása között. Neki magának is egyre nehezebb az állatokat megölni, bár egész életét halászáttal töltötte.

4. KONKLÚZIÓ

Az ismertetett két gyermek- és két ifjúsági irodalmi mű összevetésével megfoghatók egyes közös vonások a klímaválság problémakörének irodalmi feldolgozásával kapcsolatban.

A klímaválsággal kapcsolatban egyik regény sem közvetít igazi optimizmust. A legpozitívabb kicsengés a *Ruf der Wölfe* című regényre jellemző, de ez az optimizmus inkább a benne felvázolt pesszimista klímaszcenáriók ellenére van jelen a könyvben, mintsem optimista jóslatok formájá-

ban. A két gyermekregény összességében sokkal pozitívabb képet közvetít a társadalomról, mint a két ifjúsági regény.

Mind a négy mű az ember természethez való viszonyának a válságát diagnosztizálja. Akár csak jelzésszerűen, akár bővebben foglalkoznak a klímaváltozással, azt a természethez való viszony tágabb összefüggésrendszerében helyezik el. Ezzel azt is sugallva, hogy a klímaválsággal kapcsolatos pusztán tüneti kezelés nem fog eredményre vezetni. Beszédes példa erre nézve, hogy a *Sturm* című regényben Nora egy szél-erőművek építésével foglalkozó gazdag mérnök-vállalkozóról éppúgy megvetéssel nyilatkozik, mint közvetlen környezetének többi felnőtt tagjáról. A regény fiktív világában ez a szereplőkonstelláció azt jelenti: a klímabarát technológiák alkalmazása önmagában nem hoz megoldást.

A természethez való viszony problémája azonban az ismertetett regényekben rögtön vissza is vezet a társadalom működéséhez és olyan hétköznapi kérdésekhez, mint a táplálkozás. Nem csak a fogyasztói társadalom általános kritikájáról van szó, hanem arról is, hogy az hogyan hat ki az ember és

a többi élőlény viszonyára, többek között azokra az élőlényekre, amelyekkel táplálkozunk. Az élelmiszerellátás jelenleg uralkodó rendszere három műben is felbukkan,

csak a leginkább gyerekeknek szánt *Nemi und der Heemann*ban nem. Fókuszba kerül az élelmiszeripar igényeit kiszolgáló állattartás (*Ruf der Wölfe*, *Sturm*), halászat (*Sturm*), növénytermesztés (*Power*), és az ezekben a szektorokban gyakran előforduló visszas munkaviszonyok.¹⁹

az ítélettel a bírónő kimozdítja Norát eddigi környezetéből

¹⁹ A koronavírusjárvány miatt a német nyilvánosságot most fokozottan foglalkoztatják a húszüzemekre jellemző munkaviszonyok. Lásd pl. Aktion Würde & Gerechtigkeit: Westfleisch, Tönnies, Wiesenhof... — kein Ende in

Mind a négy könyvre jellemző, hogy a természettel való intenzív benső kapcsolatot vagy a környezeti problémákhoz való megfelelő hozzáállást leginkább a gyerek- vagy fiatal szereplők képviselik. A szülőgenerációnak a környezeti problémákkal kapcsolatban a regények passzív szerepet tulajdonítanak. A kép, amely róluk kirajzolódik, abban foglalható össze, hogy ők azok, akik a fogyasztói társadalmat és a természeti forrásokat felélő gazdaságot működtetik. A fiatalokhoz való viszonyuk vagy konfliktusterhes (*Sturm, Power*) vagy a kapcsolat nélküli egymás mellett élés jellemzi (*Sturm, Power*), vagy legalábbis utóbbinak a veszélye (*Nemi und der Hehmann*).

Egyedül a *Ruf der Wölfe* című regényben jelennek meg a szülők és a tanárok kompetens nevelőkként. Ők ebben a regényben ennek megfelelően a környezeti problémákhoz is nyitottabban állnak hozzá (bár nem olyan elkötelezetten, mint a fiatalok), megvan bennük a lehetőség arra, hogy, ha nehézkesen is, elmozduljanak eddigi szokásaiktól. Sokatmondó ezzel kapcsolatban az a jelenet, amikor Clara Jan

édesapjának beszél a nagyüzemi állattartás klímabaromboló hatásáról, aki bólogat és büntudatosan sandít a pizzáján lévő szalámiszeletekre. A másik három műben a szülőgeneráció nem tud már kapcsolatot teremteni természettel és a klímaprobléma sem foglalkoztatja őket. Két kivétel van azok között a szereplők között, akik a főhősökkel ugyan nem állnak családi kapcsolat-

ban, de koruk szerint a szülőgenerációhoz sorolhatók: a *Sturmban* szereplő bírónő és a *Ruf der Wölfe* miniszteriumi szakembere, aki segít a gyerekeknek a farkast megmen-teni. Ezek a pozitívan konnotált szereplők a szövetségi állam szerveit képviselő szakemberek.

Azokban a művekben, ahol a szülőkkel való kapcsolat nem ideális, felbukkan egy-egy olyan szereplő az idős generációkból, aki jobban megérti a fiatalokat, illetve aki- nek még van élő kapcsolata a természettel. Kerze egyedül a nagymamájával volt szoros érzelmi kapcsolatban, aki a történet idejében már nem él. Kora szerint a nagyszülő- generációhoz tartozik a kápolnát gondozó idős asszony, akivel Nemi megismerkedik. Nora hosszú beszélgetéseket folytat

a Meinart-nagyapával, aki jól érti a lány fenntartásait az állatok megölésével kapcsolatban.

A szülőket helyettesítő, a gyermeket jobban megértő nagyszülő alakja nem új jelenség a gyermek- és ifjúsági irodalomban.²⁰ A klímaválsággal kapcsolatos vitáknak van egy olyan rétege is, amely a generációk közötti kon-

fliktusok kiéleződéséhez vezethet. A felnőttek úgy jelennek meg ezekben a diskurzusokban, mint akik a mértéktelen fogyasztás és jólét hajszolásával eltékozták a mai fiatalok jövőjét. Ebben az összefüggésben a generációs konfliktusok, amelyek mindig is témája voltak az ifjúsági irodalomnak, új tartalmakkal töltődnek fel.

A szülőgenerációnak a környezeti problémákkal kapcsolatban a regények passzív szerepet tulajdonítanak. Ők azok, akik a fogyasztói társadalmat és a természeti forrásokat felélő gazdaságot működtetik.

Sicht! = <https://www.wuerde-gerechtigke.it/2020/07/20/pressemitteilung-westfleisch-toennies-wiesenhof-kein-ende-in-sicht/>

²⁰ Lange i. m. 150. o.

5. KITEKINTÉS AZ ISMERETTERJESZTŐ IRODALOMRA

Hanna Schott: Klimahelden. Von Meeresputzern und Goldsammlern [Klimahősök. Akik tisztítják a tengereket és aranyat gyűjtenek]. Volker Konrad illusztrációival. Neufeld Verlag, Cuxhaven, 2019.

Az egész Földre kiható klímaválság témájával kapcsolatban az ismeretterjesztő irodalom is kénytelen kilépni a természettudományos objektivitás burkából. Jó példa erre Hanna Schott *Klimahelden – Von Meeresputzern und Goldsammlern* című gyerekkönyve.

A könyv fejezetei a környezetszennyezés, a klímaváltozás és a globális egyenlőtlenségek egyes aspektusait tárgyalják gyermekek számára érthető és az érzelmekre is apelláló módon. A szerző a bonyolult összefüggéseket fikció és ismeretközlés vegyítésével közelíti meg. A tengereket szennyező műanyag problémáját egy 1992-ben Kínából az Egyesült Államokba tartó és az Csendes-óceánon vízbe borult műanyag fűrdőjáték-szállítmány, több tízezernyi gumikacska és gumivíziló példáján ismerteti és az Indonéziában, egy tinédzser testvérpár által elindított Bye-Bye-Plastic-Bags-mozgalom népszerűsítésével kapcsolja össze. Itt is, éppúgy, mint a többi fejezetben a gyermekek számára érdekes és azonosulási lehetőséget nyújtó személyek (gyerekek, fiatalok) tapasztalataiból indul ki, melyeket színesen, fikciós elemek bevonásával,

részben a közeli egyes szám harmadik személyű elbeszélés alkalmazásával mesél el. Ugyanakkor a közölt ismeretek valóságát és aktualitását hangsúlyozza esetenként azzal, hogy elmondja, hogyan vették fel a kapcsolatot mai német gyerekek a történetek hőseivel (leginkább email-váltás formájában) és hogyan igyekeznek a példájuk nyomán hasonló projekteket indítani, még ha általában kisebb léptékűeket is.

Fontos fejezete a könyvnek az, amely egy afrikai aranybányában dolgozó fiúgyerek és egy átlagos német kiskamasz hétköznapjait hasonlítja össze, és arról informál, hogy az okostelefonokhoz és más elektronikus készülékekhez szükséges nemesfémek a nemzetközi kereskedelemben milyen úton kerülnek a német felhasználóhoz, kik azok, akik a nehéz fizikai munkát végzik és milyen bérért, és hol keletkezik eközben profit és jó színvonalú jövedelem. Megmutatja, milyen „ökológiai hátizsákkal” érkezik Európába egy átlagos mobiltelefon. A fogyasztási szokások alapos átgondolására és átalakítására biztatja az olvasókat a „reduce, reuse, recycle” hármas elv alapján.

A környezeti nevelés holisztikus szempontú modellprojektjét mutatja be egy saarbrückeni iskola példáján, ahol iskolaszintű, és az egész oktatást átstrukturáló pedagógiai céllá tették a környezeti

hatások globális összefüggéseinek a megismerését, a természet ismeretére és védelmére nevelést.

Mindazok a példák, amelyeket a szerző bemutat, Németországból és a nagyvilágból, követésre sarkallják az olvasót. A szerző előszavában a könyv keletkezéséről vall. A „környezet”, „klíma” és „klímaváltozás” szavak benne, mint írja, a legutóbbi időkhöz csak rossz hangulatot keltenek. Amikor felkérték a klímátémáról szóló ismeretter-

elmondja, hogyan vették fel a kapcsolatot mai német gyerekek a történetek hőseivel

jesztő gyermekkönyv megírására, semmi kedvet nem érzett hozzá. Azután olvasni és keresgélni kezdett az interneten, és látta, hogy sokan vannak, akik még nem adták fel, hanem harcolnak a Föld megmentéséért. Sokan közülük gyerekek és fiatalok. A szerző, elmondása szerint reményt merített a könyvben ismertetett példákban, és még sok továbbiából, és ezt a reményt szeretné a fiatal olvasók felé közvetíteni. Azzal a felhívással együtt: Ti is tegyetek a Föld klímájáért! Gondolkodjatok róla, találjatok ki valamit, és valósítsátok meg az ötleteiteket!

A záró fejezetben egy gyermek, akiről a szerző egyes szám második személyben beszél (azt sugallva tehát: „Te vagy az, olvasó, akiről szó van!”) álom és az ébrenlét határán a beteg Földdel beszélget, aki ágyban fekszik, láza van és köhög. Az emberek okozta légszennyezés és felmelegedés betegítette meg, válságos állapotban van. A Föld az egész emberiségről ennek ellenére szeretetteljesen beszél. Nem kíméli viszont a klímaváltozás-tagadókat és a politikusokat. A klímaváltozást tagadók szerint csak azért nem akarják látni a nyilvánvaló igazságot, „mert nem akarják megváltoztatni az életüket, vagy jó sok pénzt keresnek a klímamrombolással, vagy mert hivalkogni akarnak a menő autókkal meg a sok egyéb cuccal, amire senkinek nincs igazán szüksége, mégis sokan vágnak rá.” „A politikusaitok nagyszerű és igen ésszerű dolgokat ígérnek. Csak éppen nem akarnak már másnap hozzákezdeni, hanem majd csak öt vagy tíz vagy 20 év múlva.” (117) A Föld segítséget kér a gyermektől: „Te vagy az én orvosom! Gyógyíts meg!” „De hát én csak egy gyerek vagyok! Hogy tudnálak meggyógyítani?” „Állj össze más gyerekekkel! Vannak egészen értelmes felnőttek is... Meg tudjátok csinálni!

Sikerülni fog!” Az illusztrátor hatásos képpel támogatja meg a szöveg hatását: a Föld, lázmérővel a szájában búcsút int, és az üzenet, amellyel a látogatóját útjára bocsájtja szövegbuborékban olvasható: „Meg tudjátok csinálni! Sikerülni fog!”

Az ismeretközlés és a fikció megfelelő keverésével, többféle elbeszélői nézőpont alkalmazásával, a színes és egyénített illusztrációkkal, és nem utolsósorban a szerző hiteles, elkötelezett látásmódja révén olyan könyv született, amely reményt és impulzust tud adni. A fent ismertetett regényekhez hasonlóan ez a könyv is nagyobb fogékonyságot tulajdonít a mai gyerekeknek és fiataloknak a környezeti válság témája iránt, mint a szüleik nemzedékének. A felnőttek között is vannak elkötelezettjei az ügynek (Wangari Maathai személyében a szerző be is mutatja egyiküket), és vannak „egészen értelmesek” (117), akiket be lehet vonni, de a kezdeményező szerepet jellemzően a fiataloknak tulajdonítja a szerző. A gyerekek befolyásolhatják szüleiket fogyasztói magatartásuk átalakítása irányába. „Menjetek el a szüleitekkel együtt a nagybevásárlásra”, szól a tanács, „és figyeljete, hogy csak olyasmit vásároljanak, amire a családnak tényleg szüksége van!” (35)

A gyerekek, akikben a szerző reménykedik, egyrészt – a fent ismertetett regények hőseihez hasonlóan – érdeklődnek a természet iránt. Másrészt tájékozódnak a közélet

dolgaiban, az interneten keresztül nemzetközi kapcsolatokat építenek ki a hasonlóan gondolkodókkal, és a politikára is hatni szeretnének. Petíciók, tüntetések, szükség esetén éhségsztrájk – minden legális eszközt megragadnak a klímaválság enyhítése érdekében. A klímaválság megoldására buzdító gyermek- és ifjúsági irodalom paradoxona jól megfogható ebben a könyvben. A klí-

álom és az ébrenlét határán
a beteg Földdel beszélget

maválság iránt fogékony felnőttek a jelen helyzetben tehetetlennek érzik magukat, de lehetetlennek érzik, hogy ne próbáljanak meg reményt adni a fiataloknak. Ugyanakkor maguk is a fiatal nemzedékben bíznak. Mialatt nap mint nap tovább működtetjük túlfogyasztásra épülő társadalmunkat, és egyengetjük gyermekeink útját, hogy

a részévé váljanak, abban bízunk, hogy az ő fogyasztói és választói döntéseik, az ő mozgalmak és politikai akcióik majd megváltoztatják ezt a társadalmat. Jobb híján, saját tehetetlenségünket belátva, tőlük várjuk a „nem-fenntarthatóság fenntartására” épülő gazdasági-társadalmi-politikai rendszer²¹ gyökeres átalakítását.

²¹ Ingolfur Blühdorn et al (szerk.): Nachhaltige Nicht-Nachhaltigkeit. Warum die ökologische Transformation nicht stattfindet. transcrit Verlag, Bielefeld, 2020.